

Per a una crítica epistemològica de la praxeologia motriu

Towards an Epistemological Critique of Motor Praxeology

RAÚL SÁNCHEZ GARCÍA
Universidad Europea de Madrid

Autor per a la correspondència
Raúl Sánchez García
raul.sanchez@uem.es

Resum

Aquest article pretén establir una crítica epistemològica de la disciplina científica desenvolupada per Pierre Parlebas: la praxeologia motriu. Principalment, es dedica a assenyalar les limitacions que troba en la delimitació de l'objecte d'estudi (l'acció motriu), considerat fonamental en les activitats físicoesportives. L'absència, en les seves anàlisis, d'una temporalitat pròpia dels cursos d'acció en les pràctiques serà el principal obstacle per a una caracterització adequada d'aquestes activitats. Aquesta circumstància revertirà, a més a més, en una concepció limitada de la capacitat d'agència dels participants i de la seva racionalitat pràctica. Tot això afectarà, a més a més, les seves possibles vies d'aplicació (per exemple, en el Disney pedagògic). Com a possible solució a aquestes deficiències es proposarà tornar a l'anàlisi dels cursos d'acció del joc tal com planteja l'etnometodologia.

Paraules clau: praxeologia, temporalitat, agència, sentit de joc, etnometodologia

Abstract

Towards an Epistemological Critique of Motor Praxeology

This article seeks to establish an epistemological critique of the scientific discipline developed by Pierre Parlebas: motor praxeology. It mainly sets out the limitations of the latter in the definition of the object of study (motor action), considered fundamental in sport and physical activities. The absence in its analysis of the time of the courses of action in practice is the main obstacle to a proper description of these activities. This circumstance will also lead to a narrow conception of the participants' capacity to act and their practical rationality. This will also affect its possible applications (for example, in instructional design). A return to the ethnomethodology approach to analysis of courses of action in games is put forward as a possible solution to such shortcomings.

Keywords: praxiology, time, capacity to act, course of action in games, ethnomethodology

Introducció

Evidentment, la modelització de les situacions motrius no és un mètode miraculós; suscita també problemes epistemològics de difícil solució, com la possible reducció i empobriment de la realitat observada, l'adopció d'un punt de vista inicial amb una orientació massa marcada, la transferència indeguda del model d'un camp a un altre, qüestions d'anàlisi conceptual... (Parlebas, 2001, p. 340).

El meu primer contacte amb la praxeologia motriu, desenvolupada per Pierre Parlebas, va sorgir al llarg de la realització d'una investigació empírica que for-

mava part de la meua tesi doctoral (Sánchez, 2006). Hi pretenia relacionar els diferents esports de combat existents al nostre país amb els nivells de violència. En l'obra de Parlebas (2003), vaig trobar una aproximació específica a aquest àmbit des de la perspectiva praxeològica, alguna cosa que prometia un sistema de classificació força coherent a primera vista. Aviat vaig descobrir que, en aquest cas, la cèlebre inversió de Marx sobre “no confondre les coses de la lògica amb la lògica de les coses”,¹ cobrava tota la seva força i que, més que ajudar i aclarir la situació, havia d'abandonar l'enfocament praxeològic si pretenia donar compte

¹ O, com indica Bourdieu de manera més elaborada: “Una de les contradiccions pràctiques de l'anàlisi científica d'una lògica pràctica resideix en el fet paradoxal que el model més coherent i també el més econòmic, el que explica de la manera més simple i sistemàtica el conjunt de fets observats, no és el principi d'aquestes pràctiques [...]” (1991, p. 30).

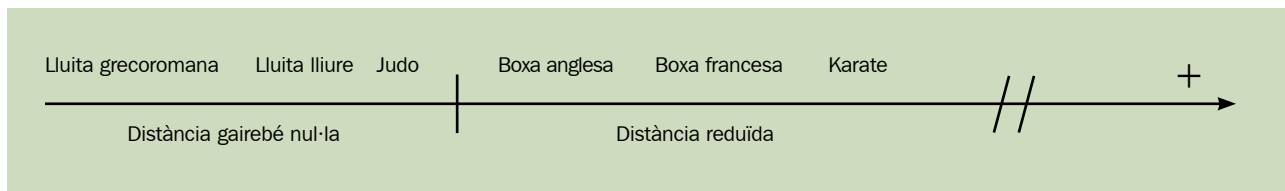

Figura 1

(Adaptat de Parlebas, 2003, p. 184. Només hem representat les disciplines de combat sense armes)

de les evidències empíriques que trobava en la meua investigació. Podem dir, per tant, que la crítica epistemològica de la praxeologia no va partir des d'una anàlisi de l'entramat teòric praxeològic –això vindria després–, sinó de la inadequació que aquest enfocament presentava davant l'experiència, i que em va fer ser més sensible a les possibles limitacions d'aquesta disciplina científica. Vegem breument en què consistia l'exemple del qual va partir tot.

Comencem parant atenció a l'anàlisi dels anomenats esports de combat que fa Parlebas (2001, 2003). Segons aquest autor, un factor fonamental dels esports de combat que condiciona la seva lògica interna i la seva relació amb el maneig de la violència és el de “distància d'enfrontament motor” (2003, p. 182 i seg., encara que també, 2001, p. 150 i seg.), que per a duels individuals –els que ocupen la nostra atenció– s'identifica amb la “distància de guàrdia”. Podem diferenciar:

- Duels a distància gairebé nul·la, de menys d'un metre: lluita o judo, per exemple.
- Duels a distància reduïda, d'un a tres metres: boxa, boxa francesa,² karate.
- Duels a distància mitjana, de tres a cinc metres: esgrima.
- Duels a gran distància, de més de cinc metres: esports de raqueta.

Parlebas relacionarà aquesta “distància de guàrdia” amb el concepte d’“espai individual d'interacció” (2003, p. 187 i seg.), que és la superfície obtinguda en dividir el terreny de joc entre el nombre de jugadors. Segons aquest autor, referint-se als duels individuals

(als quals pertanyen les disciplines de combat), “l'espai individual d'interacció augmenta en el mateix sentit que la distància de guàrdia i que la violència dels contactes”³ (2003, p. 188). Això, aclareix l'autor, sempre que posem en relació esports d'una mateixa subcategoria de distància de guàrdia (per exemple, aquells de distància gairebé nul·la), no prenent tots els esports de combat de manera absoluta. Per exemplificar aquestes conclusions col·loca cada una de les disciplines en una regleta referida a la distància de guàrdia com es detalla en la *figura 1*.

Segons aquesta classificació, hauríem de dir que el judo és més violent que les lluites? I si aquesta apreciació ja és dubtosa, no ho és encara més considerar que el karate és més violent que les modalitats de boxa? No ocorre en l'actualitat més aviat el contrari?

Creiem que aquesta confusió prové de la necessitat de l'autor d'adaptar la realitat de la pràctica als seus esquemes classificatoris. La relació dels termes “distància de guàrdia” o “espai individual d'interacció” amb els comportaments violents està plantejada des d'una òptica teòrica de l'acció; des de la generació d'uns *tipus ideals* referits a les activitats i d'acord amb l'*a priori* estructuralista parlebasià, segons el qual totes aquestes activitats es comporten conformant un sistema:

La distribució graduada de les distàncies d'enfrontament motor, ordenades a l'interior de cada categoria de pràctiques i inversament ordenades d'una categoria a una altra, sembla demostrar clarament que les especialitats esportives funcionen com sistemes. Els valors reglamentats d'aquestes distàncies poden considerar-se, dins cada sistema, com un indicador de la violència permesa (Parlebas, 2001, p. 151).

² La boxa francesa o *savate* és una modalitat en la qual s'utilitzen punys i cames i s'assembla a disciplines més conegudes com el *full-contact* o el *kick-boxing*.

³ Per justificar aquesta asseveració, Parlebas evoca un plantejament físic extremadament dèbil, a saber, que: “[...] agafar embranzida permet donar-se impuls, fer-se més contundent i eficaç” (2001, p. 151), cosa que mostra un complet desconeixement de la mecànica d'aquest tipus de disciplines.

Aquests tipus ideals no poden donar compte, a més, de la variació que trobem entre pràctiques amb igual nombre, però no unitàries, que guarden tan sols una certa relació de familiaritat. En la meua tesi, per exemple, vaig identificar com a mínim quatre tipus de pràctiques diferents referides a la boxa: professional, *amateur*, recreatiu i utilitari. Totes mantenen certes característiques identitàries afins, però també tota una sèrie de característiques distintives que feien variar de manera significativa els nivells d'intensitat i violència i la manera d'afrontar i valorar el contacte físic en l'activitat; factors tots ells que, des del punt de vista d'aplicació educativa, són vitals. És més, si considerem aquests diferents tipus de pràctiques en els esports de combat en general, aquests eren més significatius que el nom de l'activitat en si a l'hora de determinar el grau de violència física. Així, per exemple, mentre que el karate entès com a activitat esportiva aficionada era menys violent que la boxa professional, el karate practicat i utilitzat com a defensa personal, de manera utilitària, podria ser molt més violent que un tipus de boxa recreativa. La praxeologia no sinó que no les diferenciés –podia al·legar que es limitava a caracteritzar les modalitats més representatives, les de competicions esportives reglades en tots els casos–, sinó que no era capaç de diferenciar-les sense sortir d'uns criteris merament praxeològics:⁴ si agafem el cas de la boxa, tots aquests tipus diferents d'activitats (professional, *amateur*, recreatiu, utilitari) poden ser identificades com a boxa; totes tenen característiques d'interacció i de lògica interna molt semblants, els grafs, els rols i subrols motors no dirien res sobre les diferències del que ocorre allà i tanmateix diem que la diferència en la intenció encarnada en els diferents tipus d'una mateixa modalitat és fonamental per a la seva caracterització i possible aplicació formativa.

Al llarg d'aquest article pretenem posar en relleu com és la inadequada atenció de la praxeologia al que ocorre en els cursos d'acció de les activitats ludoesportives, la principal limitació que troba a l'hora de donar-ne una caracterització pertinent i de proposar aplicacions de programes basats únicament en els seus resultats.

Pretensió de la praxeologia

Pierre Parlebas es va proposar com a meta fonamental donar una entitat científica al que fins ara es coneix com un conglomerat de ciències de l'activitat física i esportiva (Parlebas, 1987; Lagardera, 1993). Aquest autor creia que havia de trobar-se la disciplina rectora, pròpia d'aquests estudis, al voltant de la qual s'articulaven totes les altres. Tractava de trobar l'especificitat d'aquest àmbit i va creure aconseguir-ho mitjançant l'estudi del que considerarà l'objecte propi d'aquesta disciplina: l'acció motriu.

Per dur a terme aquesta comesa decideix recolzar-se en la manera de procedir de la disciplina científica en ciències socials que, en general –a França amb especial força–, s'havia erigit com a paradigmàtica: la lingüística estructuralista iniciada per Ferdinand de Saussure. Que tota l'obra de Parlebas remeti als seus plantejaments de la lingüística i de la seva aplicació en altres àmbits culturals –en el cas del qual trobem la semiologia o estudi de signes tal com la va utilitzar Roland Barthes– és fàcilment constatable si un analitza l'*opum magnum* de Parlebas (2001), el *Jeux, sports et sociétés : lexique de praxéologie motrice*. Tant és així que la praxeologia perfectament podria anomenar-se “lingüística motriu” o “semiologia motriu” –Parlebas dóna un tracte prioritari al que denomina *semiotricitat* i afirma (2001, p. 124) que el praxèleg és un *semiotricista*– si bé l'autor tracta de desmarcar-se d'aquestes disciplines advocant per l'especificitat de l'activitat física respecte d'aquestes manifestacions simbòliques del llenguatge (Parlebas, 2001, p. 125). Una altra cosa és que ho aconsegueixi; l'activitat fisicoesportiva apareix en l'obra de Parlebas com un conjunt de signes (físics, això sí) que cal codificar i descodificar, com un text que té una gramàtica interna a partir de la qual realitzen variacions els individus participants que reproduïxen, sense saber-ho, els patrons d'aquesta lògica interna, l'estudi de la qual és propi de la disciplina praxeològica. Parlebas, conscient de les limitacions que podria tenir aquesta orientació, tracta d'introduir una sèrie de conceptes de tall sociohistòric i psicològic (pertanyents a la lògica externa)

⁴ Parlebas (2001, p. 170 i seg.) intenta donar compte de les possibles variacions de pràctica dins una disciplina amb el mateix nom, per exemple en el tipus d'activitats que es fan a la natura i que Parlebas denomina ecojocs –que, atenent la situació ludomotriu, són *gairebé* jocs (2001, p. 52)– com el surf, l'escalada, el muntanyisme, etc., dient que es diferencien en diverses característiques respecte als seus homònims amb un tipus de competicions reglades, introduint la característica distintiva de la incertesa (en la seva classificació CAI) molt present en les primeres i més absent en les segones. No obstant això, com podria fer una caracterització distintiva respecte de les pràctiques de combat amb un mateix nom que són diferents, però els espais de pràctica dels quals són iguals, fins i tot quan, a més, trobem practicants barrejats com quan en un mateix gimnàs de boxa hi ha professionals i aficionats?

per intentar abordar la dinàmica i el canvi dels sistemes. Segons la meua opinió, no aconsegueix tal comesa i, a més, s'extralimita ja que tracta d'utilitzar els seus descobriments sobre la lògica interna per esclarir qüestions de tipus social o pedagògic, tal com veurem en l'últim apartat.

Mitjançant diversos apartats traçarem el camí transitat per Parlebas a l'hora de desenvolupar la seva disciplina i veure així com en la construcció del seu objectiu científic perd, precisament, el que és específic de les activitats físicoesportives, a saber, la temporalitat pròpia de la pràctica, cosa que tindrà conseqüències molt significatives.

La predominància de la lògica interna

El llenguatge és un sistema que té el seu propi acord. La comparació amb els escacs mostrarà a què ens referim. En els escacs, el que és extern pot ser separat amb relativa facilitat el que és intern. El fet que el joc passés de Pèrsia a Europa és extern; al contrari, tot el que tingui a veure amb el sistema i les regles és intern. Si uso peces de marfil en comptes de fusta, el canvi no té efecte en el sistema; però si disminueixo o incremento el nombre de peces, aquest canvi té un profund efecte en la “gramàtica” del joc (De Saussure, 2000, p. 54-55).

La metàfora del joc dels escacs que tant usava Saussure és perfecta per a l'objectiu de Parlebas de fer la transició de les qüestions del llenguatge a les físicoesportives⁵ i així trobar l'especificitat dels seus estudis. Parlebas parteix dels supòsits de la lingüística sausseriana (amb la distinció entre intern i extern)⁶ i creu que l'activitat físicoesportiva pot descomposar-se en una lògica interna –formal, profunda i subjacent–, una espècie de gramàtica, en aquest cas dels jocs esportius, i una lògica externa –subordinada a la interna–, que té a veure amb allò social, allò històric, les característiques psicològiques dels participants. Així, per exemple, introdueix el terme *etnomotricitat* per expressar les variables sociohistòriques de les activitats, però les relega al

pla de meres variacions dels universals, característics de la lògica interna, que és allò veritablement característic de la praxeologia. La resta –allò extern– queda com un objecte de diverses disciplines que han de dialogar amb la proposta praxeològica, però que no comparteixen els seus mateixos assumptes.

Si partim de l'acte de privilegi del que és intern, és com Parlebas tracta els jocs esportius, com sistemes organitzats (estructurats) en els quals podem trobar diversos elements que són significatius perquè tenen un valor, obtingut sempre en relació amb altres elements que conformen tal sistema. Són valors els rols i subrols dels quals parla Parlebas (2001, p. 399, 430) i res tenen a dir sobre aquests els participants que, simplement, poden oferir variacions ja instituïdes en tals valors associats amb la lògica interna pròpia del joc.

Tanmateix, podem objectar que aquest entramat teòric es basa en un doble moviment –d'anada i tornada– que conforma, a la vegada, el nucli principal i la incapacitat de la praxeologia per tractar amb pertinència l'àmbit de les activitats ludoesportives; cosa que ens proposem mostrar a continuació.

Un moviment doble: pèrdua de la temporalitat pràctica

La praxeologia de Parlebas es basa en un doble moviment d'anada i tornada. Parlebas parteix de l'observació d'una sèrie d'activitats ludoesportives per, mitjançant la presa de distància enfront d'aquestes, ser capaç de generar uns models científics referits a la gramàtica, la lògica interna de cadascun dels jocs observats. Per fer això, ha d'abandonar la temporalitat pròpia dels jocs i submergir-se en la temporalitat pròpia de l'anàlisi teòrica, a saber, l'atemporalitat, allò etern i ahistòric, l'estructura subjacent; és allò sincrònic el que importa, no allò diacrònic. Fins aquí, la pretensió científica de Parlebas és lícita. Com sovint indica aquest autor, la creació de models no s'ha de confondre amb la realitat tractada. És d'aquesta manera com la praxeologia pot ser utilitzada de manera

⁵ Si bé Parlebas (2001, p. 86) no considera els escacs com una situació motriu, si que utilitza el símil de Saussure en el desenvolupament del seu entramat conceptual.

⁶ Tota la lingüística sausseriana, i per tant la praxeologia parlebasiana, es basa en una sèrie de parells confrontats (essent el primer l'element privilegiat), dels quals la parella *langue-parole* és la matriu principal. Atenent específicament Parlebas, podem trobar exemples d'aquests binomis en: lògica interna-lògica externa, conducta motriu-comportament motor, decisió motriu-percepció i execució, estratègia-tàctica, (des)codificació-informació, decisió lliure-hàbits, consciència-inconscient motor, etc. Tal distribució atén –molt a pesar del que diu pretendre tal autor– la separació clàssica de tota l'ontologia occidental entre ment-cos de la qual la praxeologia és deutora. De fet, la praxeologia esborra els cossos i l'encarnació situada dels agents perquè ho considera epifenomen del que és objectiu-subjacent-intern i causa fonamental d'un enfocament de tipus no científic. Segons el mateix autor: “Continuar raonant en termes de *cos* o de *moviment* és tornar a les concepcions d'antany, a posicions antiquades i ambigües...” (Lagardera & Lavega, 2003, p. 8).

eficaç com a eina classificatòria dels jocs mitjançant la generació i la comparació de *tipus ideals*, relacionats amb els criteris universals que defineixen les lògiques internes de cada activitat. No obstant això, hem de ser cauts i no perdre de vista que són només això, tipus ideals, i que, si bé serveixen d'aproximació a les pràctiques concretes, no les contenen ni les tanquen del tot. Aquest és el problema que trobem quan, com Parlebas, intentem tornar a la temporalitat pròpia de la pràctica sense tenir en compte la relació de la seva visió (distançada i objectivada, de tipus ideals) respecte de l'activitat. No volem dir que Parlebas no tingui consciència del concepte de temporalitat (vegeu Parlebas, 2001, p. 445), sinó que el relega a l'àmbit socioinstitucional –referit a la lògica externa– considerant-la com alguna cosa que pot deslligar-se de la mateixa anàlisi (interna) de les pràctiques. És així com introdueixen aquests cursos d'acció una temporalitat aliena, que fa perdre la pertinència de les aspiracions praxeològiques: després d'haver desxifrat l'“esquelet” o la lògica interna de les pràctiques, ho trasllada de nou a l'activitat, considerant que aquesta lògica la comporten una sèrie de regles que els agents no tenen més remei que seguir,⁷ essent la variació una qüestió d'estil personal. Com veurem en el pròxim apartat, això tindrà unes conseqüències profundes a l'hora de concebre la capacitat d'agència dels participants.

Tot això prové de la confusió exercida des de la separació de la lògica interna i externa en la qual sembla que les activitats concretes de la pràctica pertanyen a la lògica externa i, per tant, han de ser considerades com epifenòmens de la lògica interna subjacent. És així com, precisament, es perd, es deixa sense atendre la temporalitat pròpia de l'activitat, una cosa que tan sols pot evitar-se estudiant específicament els cursos d'acció i trobar la forma en què aquests estan estructurats, una cosa que no ha de confondre's amb el que Parlebas identifica com estructura interna, ja que pertanyen a dos àmbits temporals diferents.

Aquesta confusió es deu al fet que Parlebas advoça pel que podria considerar-se *legalisme*: confon l'activitat dels actors amb les lleis que marquen i delimiten l'activitat dels actors. Per aclarir aquest fe-

nomen hauríem d'identificar com a mínim tres tipus diferents de regles o lleis associades amb l'activitat humana:

1. Lleis científiques, com les que trobem en matemàtiques o física, les que Parlebas tracta d'instituir com universals.
2. Lleis normatives o jurídiques, les referides a les regles del joc.
3. Lleis enteses com regularitats, com patrons recurrents d'activitat.

En les seves anàlisis, Parlebas només para atenció a la primera (en parlar de la lògica interna de caràcter formal) i a la segona (en parlar de les regles dels jocs), i estableix una forta interrelació entre ambdues: certs jocs amb certes regles tenen associades certes lògiques internes. Tanmateix, Parlebas no para gran atenció al cas tres i aquí precisament es produeix la confusió. Aquest error prové de l'atemporalitat dels supòsits praxiològics: tant en allò que es refereix a *a)* la historicitat⁸ com a *b)* les accions de joc o cursos d'acció.

a) Parlebas parteix del mite fundacional del contracte social de Rousseau aplicat als jocs mitjançant el contracte ludomotor pel qual s'estableixen una sèrie de regles que els participants accepten per poder realitzar l'activitat. Aquesta artificialitat és l'excepció (per exemple, en la creació de disciplines modernes com ara el bàsquet o el voleibol), ja que en la majoria de jocs i esports sorgeixen al llarg de molt temps mitjançant pràctiques lúdiques poc o gairebé gens pactades (on el límit entre joc-no joc no és gens clar) en les quals es donaven patrons més o menys recurrents d'acció que es van anar fixant mitjançant regles per millorar el gaudi de la pràctica, tal com indiquen Elias i Dunning (1996) amb el concepte d'equilibri de tensions). Aquestes activitats apareixen en l'estat actual esportiu amb un alt grau d'institucionalització i detall. Amb això cal dir que les regles que s'estableixen acoten els patrons recurrents, però no han d'entendre's com lleis que dicten el

⁷ Com indiquen Lagardera i Lavega: “L'estructura d'un joc és com la partitura d'una simfonia. Les seves notes estan ja escrites, les accions precondicionades, ara bé, cada músic o cada jugador farà gala d'una major o menor habilitat, precisió o fortuna a l'hora d'emetre cada una de les diferents notes o de dur a terme diferents accions” (2003, p. 55).

⁸ Aquesta manca d'historicitat fa que de vegades Parlebas utilitzi supòsits funcionalistes a l'hora d'explicar tendències socials en comptes de procedir just al contrari i explicar la funció mitjançant l'estudi històric. Així, per exemple, es pregunta: “Quina pot ser la funció social dels efectes perversos lúdics?” (Parlebas, 2001, p. 97), o arriba a interpretar de manera grollera la teoria del procés de civilització d'Elias quan afirma: “Aquest sociòleg defensa la idea central que una de les funcions bàsiques de l'esport és permetre l'estat nació controlar o fins i tot monopolitzar el dret a la violència física” (Parlebas, 2001, p. 152).

moviment d'uns àtoms o, en aquest cas, de participants amb certa capacitat de variació a causa de la seva condició d'éssers racionals. Aquestes activitats apareixen en l'estat actual esportiu amb un alt grau d'institucionalització i detall. Amb això cal dir que les regles que s'estableixen acoten els patrons recurrents, però no han d'entendre's com lleis que dicten el moviment d'uns àtoms o, en aquest cas, de participants amb certa capacitat de variació a causa de la seva condició d'éssers racionals.

La praxeologia podria resistir sense gaire problema aquesta part de la crítica historicista, la referida als canvis entesos des d'una visió macroscòpica i de llarga durada, ja que simplement es desentén d'ella: no té en compte com es produeixen els canvis perquè tal com correspon a l'estudi de la lògica externa (es donen fora de l'activitat, essent aquesta sempre un reflex de les condicions socials). La praxeologia tan sols es limita a dir que, quan hi ha certes regles, hi ha certa lògica interna associada amb elles.

b) No obstant això, la praxeologia no pot resistir la crítica de la temporalitat si atenem justament la manera en la qual les activitats es van transmetent d'unes persones a d'altres gràcies a la producció/reproducció d'aquestes cada vegada que es posen en joc, cada vegada que es generen cursos d'acció. Això serà fonamental, a més, per atendre la manera equivocada en què la praxeologia concep la capacitat d'agència dels participants, alguna cosa que desenvoluparem en el següent apartat. L'única cosa amb què comptem en la praxeologia és amb una estructura que atén la lògica interna del joc i que és subjacent a les accions desenvolupades pels actors que apareixen com mers suports o transmissors d'aquesta. La continuïtat del joc com a tal sembla que es deu a aquesta estructura profunda que es va perpetuant al llarg de les accions dels jugadors, considerades com epifenòmens de la lògica interna. Considero que aquesta manera de concebre la transmissió del que és social, la reproducció del joc, es desentén completament de com ocorre tal fenomen en realitat. Quan una persona s'inicia en la pràctica d'un joc o esport, el primer que fa no és llegir les regles del joc –saber les regles del joc no és saber jugar– per entendre'l (això tampoc ho afirma la

praxeologia). Aprèn jugant, imitant els altres implicats en el joc. És a dir, imita patrons que l'informen sobre el sentit comú del que es fa allà, sobre el que allà es considera normal i apropiat i així seguirà desenvolupant les seves accions més o menys dins els límits de la normalitat del joc. Però atenció: no és que, com afirma la praxeologia, vagi adquirint l'estructura de la lògica interna (aquesta només existeix per a l'investigador extern distanciat)⁹, sinó que va adquirint patrons de sentit comú que impliquen que, en cada nova pràctica, s'hagin de tornar a generar seqüències normals si volem mantenir el joc, existint sempre la capacitat de produir variacions i existint la capacitat extrema de *trencar el joc*. Aquesta dinàmica, que podríem denominar d'estructuració,¹⁰ és molt diferent de la que es basa en la regularitat d'una estructura subjacent que els agents ni tan sols són capaços de percebre. La regularitat en l'estructuració prové de la imitació del que és normal (no de la interiorització de la norma o l'estructura profunda), que els actors sempre han d'actuar en cada nova situació si pretenen continuar amb el joc. Aquesta imitació –que és sempre i fins a cert punt innovadora– remet a l'adquisició d'un sentit pràctic per desenvolupar-se, la qual cosa implica certa laxitud i variació¹¹ en la manera de dur a terme les accions de joc. Per utilitzar una metàfora visual, la diferència consisteix en el fet que, mentre que la praxeologia tracta d'establir la regularitat de la pràctica mitjançant la concepció d'una xarxa o una malla interna aliena als jugadors, en l'estructuració es considera una malla en contínua formació, com un telar que van teixint els actors en les seves activitats mitjançant patrons que mostren regularitat perquè es basen principalment en la imitació, però que són capaços d'introduir-hi canvis. Des d'aquesta perspectiva, la idea de dinàmica i canvi pot ser abordada d'una manera menys forçada i més adequada de com ho fa la praxeologia, que es desentén de la qüestió dient simplement que aquests fenòmens són una cosa externa.

Falta d'agència dels participants

Tal com vèiem, el nucli central de l'enfocament parlebasià es formava al voltant d'una estructura

⁹ L'error consisteix a donar a tals lleis o processos un caràcter “òntic”, considerar que “tenen existència per si mateixos encara que es tracti de creacions humanes” (Lagardera & Lavega, 2003, p. 22). Això implica sens dubte confondre la dimensió metodològica amb l'ontològica. Estic d'acord a dir que delimitarà el terreny d'estudi de regles, però estic en desacord amb el fet que aquestes regles es considerin com separades de la interacció dels éssers humans i que, per tant, tenen una dimensió òntica. Aquest problema praxeològic associat amb la seva concepció *realista* l'aborda en profunditat Sánchez (1997).

¹⁰ Vegeu Giddens (2003) per la gran diferència de concepció entre estructura i estructuració i les implicacions que això té sobre la capacitat d'agència dels actors socials.

¹¹ Com diria Bourdieu (1996), aquesta activitat es refereix més al seguiment d'estratègies pràctiques que de regles.

subjacent a la pràctica, atemporal, definida per la seva lògica interna. Així, la manera d’analitzar la capacitat d’agència o acció dels participants ha d’estar en consonància amb aquesta idea fundadora. És per això que Parlebas (2001, p. 454) es recolza principalment en la figura de l’actor racional de la teoria de jocs, que comparteix amb l’estructuralisme la suposició de la categoria temps com alguna cosa “inessencial” (Osborne & Rubinstein, 1994). La trama és la següent: una activitat ludoesportiva conté en si una certa lògica interna que ofereix als participants una sèrie de jugades possibles a les quals aquells s’enfronten com si fossin problemes separats que cal resoldre. La forma de confrontar aquestes jugades és sempre –seguint la teoria de jocs– de tipus estratègic,¹² situació en la qual les decisions preses han de tenir en compte que l’altre té informació sobre el que puc saber i viceversa amb la qual cosa jo sé que tu saps que jo sé, etc. i la previsió d’aquestes cadenes reflexives és vital per decidir certes accions –de manera racional– i no d’altres. Per evitar concebre les activitats físicoesportives com una simple confrontació d’intel·lectes (com els jocs de cartes o els escacs), Parlebas (2001, p. 457) decideix especificar una teoria de jocs esportius en la qual les accions amb corporeïtat tinguin presència i per a això introdueix (seguint la semiologia) el concepte d’interacció *semiotriu*: per prendre decisions és fonamental poder codificar i descodificar els missatges que estan ocorrent en les jugades. La jugada prototípica per a l’enfocament de Parlebas és la finta¹³ –tipus d’acció en la qual l’executor ha de codificar un missatge de manera estratègica–, que recull en si tot l’esquema de l’agència: els agents implicats perceben certs signes, els descodifiquen i obtenen diverses opcions entre les quals escollir. Per dur a terme l’elecció es té sempre en compte que l’altre és sensible a les nostres intencions i accions, i per això s’escollirà certa opció realitzada (codificada) de certa manera perquè el resultat (superar mitjançant driblatge un contrari, aconseguir

fer un passi a un company) sigui òptim per al nostre interès i pèssim per al del contrari.

Doncs bé, podem considerar que aquest esquema d’actuació dels jugadors és inadequat i que segueix sense fer justícia a la temporalitat pròpia dels cursos d’acció, introduint una manera de racionalitat teòrica¹⁴ en una situació en la qual és fonamental un tipus de racionalitat pràctica o en acció.¹⁵ Per demostrar-ho, a continuació em proposo centrar l’anàlisi en el que podem denominar *sentit de joc* (Bourdieu, 1991) associat amb els diferents nivells de mestria.

El concepte de nivell de mestria és capaç de relacionar la temporalitat específica de la pràctica amb el pas del temps –historicitat– associat amb el procés d’aprenentatge; la manera d’obtenir mestria està associada amb la pràctica continuada i recurrent d’una activitat. El nivell de mestria introdueix, a més, una asimetria entre els jugadors, trencant així aquesta concepció ideal parlebasiana que tots els jugadors s’enfronten a les mateixes situacions en el camp de joc, i que donen simplement diferents solucions. En realitat, ocorre que, ja de per si, jugadors amb diferent nivell de mestria desenvolupen les seves accions en horitzons perceptius-cognitius diferents; si bé jugadors de molt diferents nivells es troben junts realitzant una activitat, la manera de concebre, de relacionar-s’hi varia molt segons el nivell de pràctica, segons el seu *sentit de joc*. És clar que, a mesura que una persona practica una activitat, va guanyant nivell de mestria que la fa percebre-actuar dins l’activitat d’una manera diferent de com ho feia; diguem que d’una manera més experta, més ajustat a les solucions que demana l’activitat motriu. És aquest nivell de mestria (que varia en certa mesura segons les característiques personals de cadascú) el que fa referència a la temporalitat pròpia d’un agent encarnat –situat en una situació motriu en la qual ha de percebre i actuar– amb un cert *sentit de joc* adquirit que li permet ajustar-se de manera immediata (més com més expert sigui) a les demandes del joc. Aquest plantejament és molt diferent del que feia

¹² He decidit prendre l’anàlisi de les situacions en les quals hi ha companys i contraris ja que, en l’esquema parlebasià, representen el tipus d’activitats amb més complexitat, essent les realitzades amb incertesa, però en solitari, situacions fàcilment explicables a partir de les primeres.

¹³ Jugada que, d’altra banda, si bé té rellevància en el joc, no és l’acció més repetida ni sempre és desitjada, ja que la complexa codificació pot enganyar tant el contrari com els companys i moltes vegades es prefereixen accions amb “intencions clares”, però encara així de gran eficàcia.

¹⁴ Teòrica significa ‘distanciada’, que és la manera com Parlebas concep l’anàlisi del joc: flux que pot descomposar-se en parts, en jugades aïllades, ideals per a una situació de *laboratori praxiològic*. El propi Parlebas tracta de pal·liar aquestes deficiències amb conceptes tan confusos metodològicament com *preacció* (2001, p. 358) o *prepercepció* (2001, p. 248).

¹⁵ Vegeu Sánchez (2009a) per a una anàlisi en profunditat sobre les diferències entre la racionalitat teòrica i pràctica en la realització de les pràctiques físicoesportives.

la praxeologia, on els agents es troben amb diverses opcions davant d'ells, i prenen decisions de manera estratègica (distançat respecte a la urgència de l'acció). És el sentit de joc adquirit el que fa coincidir de manera simultània la percepció i el projecte d'acció adequat, “el que toca en aquest moment”, la bona jugada, ja sigui un driblatge, una orientació, una finta, un passi. Que existeixi ja en la percepció aquest projecte d'acció,¹⁶ *aquesta projecció cap al fer*, no implica que finalment es faci (aquí influeix, per exemple, l'afectivitat personal de cadascú, assumptió de riscos, etc.), però sí que existeix aquest sentit de joc associat amb un nivell de mestria que, per tant, conté en si cert caràcter objectiu; no és, per tant, aquest nivell simplement, com diria Parlebas (2001, p. 251), alguna cosa subjectiva i, per tant, menyspreable des de l'òptica de la lògica interna. De fet, Parlebas decideix de manera arbitrària que hem de presuposar la situació ideal d'uns agents que ja són experts en la pràctica que realitzen:

[...] en una classificació dels models de situacions motrius (esquí, salt d'altura, vela...), convé adoptar la perspectiva del practicant experimentat per neutralitzar al màxim el paràmetre subjectivitat –impertinent en aquest cas– en benefici dels elements objectius de la situació (entorn estable i sense imprevistos o, pel contrari, canviant i no previsible del tot); aquesta perspectiva equival, clarament, a veure l'esport tal com es practica de fet en les situacions institucionals habituals (2003, p. 251-252).

Així, segons Parlebas, l'única asimetria i varietat en els comportaments es produeix gràcies al que és subjectiu, a la personalitat de cadascun dels jugadors,¹⁷ però s'obvia la qüestió objectiva que nosaltres hem plantejat sobre el nivell de mestria i que de cap manera es pot menysprear com a part no integrant i no fonamental del tipus d'activitat que estem analitzant. Procedint d'aquesta manera, Parlebas aconsegueix blindar les seves anàlisis, centrant-se al voltant de la lògica interna. Ara bé, podríem preguntar, no implica això un error de base a l'hora d'informar una pràctica pedagògica? Quin valor pot aportar una anàlisi d'una situació en la qual es dona

per fet que els subjectes són experts quan en la majoria dels casos trobem subjectes en diferents nivells d'aprenentatge i molts dels quals poden considerar-se principiants davant certes situacions?

Perquè l'anàlisi sigui pertinent no podem deixar mai fora el context el nivell de mestria dels participants. Aquest està informant veritablement de la temporalitat pròpia de les activitats tal com les trobarem en cada situació. No podem oblidar que, per exemple, referit al criteri d'incertesa, una barra d'equilibris pot ser un entorn extremadament salvatge per a un principiant o que fer un ralli per a un pilot de carreres a 100 km/h pot ser un simple reconeixement mentre que per a un conductor normal podria ser una experiència a la vegada molt excitant i temible. No n'hi ha prou simplement a dir que tal variació en la incertesa no es deu a la tasca (allò intern) sinó a les característiques dels participants i que, per tant, no és pertinent per a l'estudi de la praxeologia sinó de la psicologia. Han d'introduir-se en l'anàlisi els nivells de mestria que donin compte d'un sentit de joc associat amb cada nivell, el qual afecta de manera determinanda com es concep l'activitat per a cada participant.

Aquests exemples ens remetran directament a l'últim apartat d'aquest treball, aquell en el qual mostrem de manera clara les limitacions d'aplicació de la praxeologia a altres àmbits.

Limitacions en l'aplicació de la praxeologia motriu

Hem vist com totes les dificultats d'adequació de la praxeologia motriu al seu objecte d'estudi provenien d'un punt de partida que consistia en la separació de la lògica interna de l'externa, en qui es privilegiava l'anàlisi de la primera. Això generava la impossibilitat del tractament d'una activitat eminentment pràctica (les activitats físicoesportives) des d'un enfocament distanciat o teòric. Les úniques regularitats que estava disposada a concedir la praxeologia eren les de la lògica interna, en estreta relació amb les normes que regien les activitats ludoesportives. No era capaç de creure que

¹⁶ Allò que Gibson (1986) denomina amb el terme *affordance* o el que jo (Sánchez, 2010) denominava, des d'una perspectiva enactiva, *oportunitat tàctica*.

¹⁷ Com indiquen Lagardera i Lavega: “En Lorenzo, el més atrevit i arriscat, sempre vol anar a buscar la pilota; la Marta, molt més calculadora, opta per assegurar les seves accions motrius, sense deixar de mirar atentament els seus adversaris i companys; en Carlos, més insegur i dubitatiu, és el primer a no saber anticipar-se a un contrari despistat i l'eliminen [...] Cada un d'aquests jugadors llegeix, desxifra i interpreta la *gramàtica* del joc de manera diferent, realitzant cada una de les accions motrius amb característiques molt personals i pròpies” (2003, p. 197).

aquests elements conformaven lleis que actuaven com límits d'uns patrons recurrents (els propis dels cursos d'acció) que quedaven sense estudiar i que eren bàsics per a una adequada comprensió de la temporalitat de la pràctica i de la capacitat d'agència dels participants.

Pretenem en aquest últim apartat mostrar com les aplicacions de la praxeologia motriu –el retorn des de la lògica interna cap a la lògica externa– troben les dificultats pròpies degudes a aquest punt de partida particular en el qual es fonamenta aquesta disciplina científica.

Una limitació seriosa que troba la praxeologia per servir de base a una bona aplicació pedagògica és que obliga a creure –com un acte de fe– en el que considerem la *màgia de les pràctiques*: és suficient identificar la lògica interna d'unes activitats –per exemple, com cooperativa o d'oposició– perquè puguem planificar programes educatius amb determinades finalitats. Aquesta manera de procedir, basada en l'ideal d'obtenir una pedagogia informada per la pràctica científica racional, genera en els praxeòlegs una sèrie d'expectatives prometedores a partir de l'esforç del desxifrat de les gramàtiques lúdiques per les quals:

[...] podríem saber amb certesa la cadena d'accions lògiques que poden generar-se en un determinat joc, i sabríem així les seves possibilitats i limitacions pràctiques. Quines pràctiques generen violència i fins a quin grau, quines pràctiques són més cooperatives que d'altres o quines promouen la individualitat o la col·lectivitat, tot això degudament contrastat (Lagardera & Burgués, 2003, p. 34).

No obstant això, malgrat la bona intenció de la proposta, la considero equivocada. El fet de fixar-nos tan sols en la lògica interna com a criteri de disseny pedagògic seria anàleg al cas d'aquell que va al metge perquè li fa mal l'esquena i el col·legiat simplement li diu que faci natació i s'allunyi de les peses. La resposta del metge (i del praxeòleg), es refereix a tipus ideals d'activitat, no a com es produeix l'activitat en situació real. Dic això perquè, precisament, al llarg del meu estudi de tesi (Sánchez, 2006), constato, no només que arts marcialis com l'aikido poden ser fantàstiques per a l'enteniment i l'educació sobre la violència (cosa que molts mestres d'arts marcialis

assenyalen, si bé no sempre són escoltats), sinó que la mateixa boxa podia ser una eina perfecta per a això sempre que es fessin uns programes adequats –sense necessitat de variar la seva lògica interna– per a tals efectes. Pel contrari, des del punt de partida de l'anàlisi praxeològic, els esports de combat¹⁸ en general, i la boxa en particular, serien una de les últimes activitats que podrien ser proposades per fomentar la no violència, al respecte cap a l'altre i la superació mútua.

La prioritització romantitzada de Parlebas de la utilització dels jocs populars respecte de l'esport (Parlebas, 2001, p. 269, 289) com a manera d'instauració de models no pertanyents al dol i l'oposició directa –tal com es produeix en els esports actuals– no seria capaç per si sola de contestar preguntes com: de quina manera saber, per exemple, que en un joc tradicional de tots contra tots, lluny d'establir un equilibri perfecte entre cooperació i oposició, no pugui marginar-se sempre el menys hàbil que sempre carrega amb el pitjor rol del joc? No eren els esports de les *Public Schools* angleses duels entre equips com els d'ara (mateixa lògica interna) i tanmateix no promovien guanyar a tota costa sinó el concepte de *fair play*?

Per tant, des de l'anàlisi de la lògica interna, aquestes conclusions disten molt de ser clares i es necessita una observació empírica minuciosa de les activitats per corroborar-ho. Em consta que els praxeòlegs estarien d'acord en aquesta comprovació o contrastació empírica, però aleshores, on queda la prioritat de la lògica interna en el disseny pedagògic? L'acceptació de tal comprovació, no està privilegiant l'observació pròpia dels cursos d'acció que en un principi es pretenia rebutjar o presentar com alguna cosa inessencial?

Tots aquests exemples mostren que és inadequat separar la lògica interna de l'externa, alguna cosa que tan sols és possible de manera ideal o analítica, però que no es pot fer en tornar sobre les pràctiques; és així com la qüestió d'anàlisi praxeològica no pot separar-se de la pedagogia i la didàctica (condicions socioculturals de transmissió i procediments d'ensenyament) o de les peculiaritats socials dels practicants que introduiran el seu propi *ethos* en l'activitat que realitzen.

¹⁸ Segons Parlebas: “La lògica interna dels combats singulars és una lògica de destrucció, real o simbòlica, del cos de l'adversari. El sistema de victòries i puntuacions que sanciona l'assalt es basa sense ambigüitats en el testimoni directe d'aquesta dominació corporal: victòria pel nombre de “tocs”, per “caiguda”, per “estrangulament”, per “projecció”, per posar fora de combat, per tirar la tovallola o per *knock out*” (Parlebas, 2003, p. 206).

Coda final: tornant als cursos d'acció

Al llarg d'aquest article s'han presentat una sèrie de possibles deficiències tant en l'anàlisi com en l'aplicació de la praxeologia motriu. Per concloure, vull assenyalar breument una possible via de solució o compensació d'aquest fenomen: l'estudi de l'estructuració dels cursos d'acció, tal com realitza l'etnometodologia (Garfinkel, 2006; Garfinkel & Sacks, 1986; Izquierdo, 2003). Això ajudaria a resoldre les limitacions de l'enfocament praxeològic, tant en l'anàlisi de les activitats esportives (Fele, 1997; Sánchez, 2008, 2009b) com en les seves aplicacions en l'àmbit del disseny pedagògic o del rendiment.

Si atenem com es produeixen aquests patrons recurrents que caracteritzen la pràctica esportiva (no atenen les normes ideals de les universals o les regles del joc que simplement acoten els patrons d'acció, no són el mateix que ells) seria possible recuperar: a) la temporalitat pròpia de l'activitat, que es produeix dins una urgència pràctica i b) la capacitat d'agència dels participants d'aquestes activitats, el *sentit de joc* del jugador (Bourdieu, 1991), manera encarnada de pensament en acció que està associada amb uns nivells de mestria objectivables.¹⁹

L'estudi d'aquests cursos d'acció permetria, a més, aprofundir més en qüestions tals com el procés d'adquisició del *sentit de joc*, la creativitat i innovació motriu, la diferència –sincrònica i diacrònica– en estils i sistemes de joc dins una mateixa activitat o el disseny d'activitats l'aplicació educativa dels quals transmeti els valors pretesos, etc.

Referències

- Bourdieu, P. (1991). *El sentido práctico*. Madrid: Taurus.
- Bourdieu, P. (1996). *Cosas dichas*. Barcelona: Gedisa.
- De Saussure, F. (2000). Course in General Linguistics. A L. Burke, T. Crowley, & A. Girving (Eds.), *The Routledge Language and Cultural Theory Reader*. London: Routledge.
- Elias, N. & Dunning, E. (1966). Dynamics of Group Sports with Special Reference to Football. *British Journal of Sociology*, XVII(4), 388-402. doi:10.2307/589186
- Fele, G. (1997). Sociology of Action: Ethnomethodological interpretations of soccer. *A Analisi della conversazione e prospettive di ricerca in etnometodologia. Actas del congreso internacional de Urbino*, 11-13 juliol 1994, pàg. 43-58.
- Garfinkel, H. (2006). *Estudios en etnometodología*. Barcelona: Anthropos.
- Garfinkel, H. & Sacks, H. (1986). On formal structures of practical actions. En H. Garfinkel (Ed.), *Ethnomethodological Studies of Work* (pàg. 160-194). London: Routledge.
- Gibson, J. J. (1986). *An Ecological Approach to Visual Perception*. New Jersey: LEA.
- Giddens, A. (2003). *La constitución de la sociedad. Bases para la teoría de la estructuración*. Buenos Aires: Amorrortu.
- Izquierdo, J. (2003). La tercera juventud de Harold Garfinkel: una nueva invitación a la etnometodología. *ANDULI* (3), 47-66.
- Lagardera, F. (1993). Contribució dels estudis praxiològics a una teoria general de les activitats físico-esportivo-recreatives. *Apunts. Educació Física i Esports* (32), 10-17.
- Lagardera, F. & Lavega, P. (2003). *Introducción a la praxiología motriz*. Barcelona: Paidotribo.
- Osborne, M. J. & Rubinstein, A. (1994). *A Course in Game Theory*. Boston: MIT Press.
- Parlebas, P. (1987). *Perspectivas para una educación física moderna*. Málaga: Unisport.
- Parlebas, P. (2001). *Léxico de praxiología motriz*. Barcelona: Paidotribo.
- Parlebas, P. (2003). *Elementos de Sociología del Deporte*. Málaga: IDA.
- Sánchez, R. (2006). *Paradigma cultural y violencia en la sociedad española: el caso de los deportes de combate en la Comunidad de Madrid* (Tesi doctoral no publicada). Universidad Politécnica de Madrid: Madrid.
- Sánchez, R. (2008). Análisis etnometodológico sobre el dinamismo del *habitus* en Bourdieu y Elias dentro del desarrollo de actividades corporales. *Reis: Revista española de investigaciones sociológicas* (124), 209-231.
- Sánchez, R. (2009a). Què significa pensar en acció? *Apunts. Educació Física i Esports* (98), 88-96.
- Sánchez, R. (2009b). *Ethnomethodological and Conversational Analysis of Alley Oop*. Ponència presentada en el programa de doctorat de Sociologia, Universitat de Manchester, Anglaterra.
- Sánchez, R. (2010). La propuesta inactiva en las actividades físico-deportivas. Article inèdit.
- Serrano, J. A. (1997). La praxeologia motriz: ¿disciplina autónoma o paradigma de la educación física? A Consejo Superior de Deportes, *Investigación epistemológica: el campo disciplinar en educación física*. Serie ICd, núm. 16 (pàg. 68-118). Madrid: Ministerio de Educación y Cultura - Consejo Superior de Deportes.
- Wacquant, L. (2004). *Entre las cuerdas. Cuadernos de aprendiz de boxeador*. Madrid. Alianza.

¹⁹ En aquest doble sentit de temporalitat i agència, seria especialment útil realitzar una lectura etnometodològica del concepte de *habitus* en Bourdieu (Sánchez, 2008) que, per manca d'espai, no desenvoluparem aquí. Així mateix, la utilització avantatjosa del concepte de *habitus* de Bourdieu –mal entès per Parlebas (2001, p. 242 i seg., 2003, p. 91, 229-232)– oferiria en si una clau per a la difícil solució a la relació entre la lògica interna de l'activitat i l'àmbit sociocultural (la lògica externa). Les pràctiques esportives mai es produeixen en el buit (com sembla ocórrer en les anàlisis ideals parlebasianes); sempre apareixen encarnades en agents pertanyents a determinats àmbits socioculturals, amb certs valors associats amb la pràctica. Per a un magnífic estudi en aquest sentit, aplicat a les activitats esportives, vegeu l'obra de Wacquant (2004) sobre l'univers pugilístic a Chicago.